

УДК: [35.077.7:343.352]

Прокопченко Світлана Іванівна –

*провідний експерт відділу
Міжвідомчого науково-дослідного центру
з проблем боротьби з організованою злочинністю
при Раді національної безпеки і оборони України*

Svitlana I. Prokopchenko –

*senior expert of the unit of
Interdepartmental Scientific Research Center for
Issues of Fight against Organized Crime at
the National Security and Defense Council of Ukraine
(1 Solomianska Ploshcha, Kyiv, Ukraine, 03035, Ukraine)*

Поняття, стан і тенденції економічної злочинності в Україні

У статті розглянуто визначення різних науковців щодо поняття «економічної злочинності», дано авторське визначення поняттю «економічна злочинність», досліджено стан економічної злочинності протягом 2016-2018 років в Україні, зроблено висновок про тенденцію до зростання рівня економічної злочинності.

Ключові слова: *економічна злочинність, види економічної діяльності, кримінальне правопорушення, статистична звітність, тенденції, тіньова економіка.*

В статье рассмотрены определения разных ученых о понятии «экономической преступности», дано авторское определение понятию «экономическая преступность», исследовано состояние экономической преступности на протяжении 2016-2018 годов в Украине, сделан вывод о тенденции к росту уровня экономической преступности.

Ключевые слова: *экономическая преступность, виды экономической деятельности, уголовное преступление, статистическая отчетность, тенденции, теневая экономика.*

S.I. Prokopchenko Definition, State and Tendencies of Economic Crime in Ukraine

Economic crime is one of the destabilizing factors in a democratic country. The level of economic crime is affected by the military conflict in the East of Ukraine and the economic crisis in Ukraine. Economic crime is a real threat to the national security of Ukraine. The state and trends of economic crime in our country are quite actively investigated by Ukrainian criminologists. It is necessary to study the patterns of committing economic crimes and to predict trends in the development and spread of this type of crime. In addition, the issue of a unified understanding of the concept of «economic crime» should be resolved. One of the problems of combating economic crime in Ukraine is the presence of considerable complexity in determining its quantitative and qualitative indicators. This is due to the lack of a single statistical report on committed economic crimes. In addition, in the analysis of statistical information and trends in the spread of economic crimes, it is necessary to take into account the fact that from 2014, official statistics do not include data on Luhansk and Donetsk oblasts and the Autonomous Republic of Crimea.

Taking into account the statistical data of the General Prosecutor's Office of Ukraine, one can trace the tendency to increase the level of economic crime in the structure of criminal offenses committed at enterprises, institutions and organizations by type of economic activity.

Keywords: *economic crime, types of economic activity, criminal offenses, statistical reporting, trends, shadowing of the economy.*

Постановка проблеми. Злочинність є одним із дестабілізуючих чинників для функціонування демократичної держави,

забезпечення достатнього рівня життя населення, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світовому ринку тощо. В

умовах існування військового конфлікту на Сході України, тривалої соціально-економічної кризи в нашій державі актуальним є дослідження стану і тенденцій економічної злочинності. Так, економічна злочинність інтегрована у високоприбуткові галузі економіки та є одним із чинників, що становить реальну загрозу національній безпеці України.

Економічна злочинність залишається загальнодержавним негативним чинником, який підриває авторитет влади, руйнує державність, послаблює економічний потенціал, сприяє зростанню масштабів тінізації та криміналізації економічних відносин [1, с. 138].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню визначення поняття «економічної злочинності» присвячено багато наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Стан і тенденції економічної злочинності в нашій державі досить активно досліджуються українськими криминологами. Так, окремим аспектам досліджуваної тематики присвятили свої праці такі науковці як: М. Б. Бучко, Б. М. Головкін, А. П. Закалюк, О. Г. Кельман, О. Є. Користін, Г. А. Матусовський, О. Ю. Ніпіаліді, В. М. Попович, О. П. Рябченко, Є. Л. Стрельцов, С. С. Чернявський та інші.

Невирішені раніше проблеми. Попри значну кількість наукових досліджень про економічну злочинність все ж існує необхідність подальших наукових розробок у цій сфері з метою відслідковувати закономірності вчинення економічних злочинів і прогнозувати тенденції розвитку та поширення даного виду злочинності. Крім того, з огляду на термінологічне розмаїття поняття «економічної злочинності» слід вирішити питання щодо однозначності розуміння досліджуваного явища.

Метою даної статті є з'ясування поняття «економічна злочинність» і визначення стану та тенденцій даного антисоціального явища.

Виклад основного матеріалу.

Економічна злочинність іноді ототожнюється з «бізнес-злочинністю», «злочинністю у сфері бізнесу», «злочинністю у сфері господарської діяльності», «білокомірцевою злочинністю», «злочинністю економічного характеру». Будь-яка з названих дефініцій не дає чіткого уявлення про предмет дослідження. Наприклад, наркобізнес є видом бізнес-злочинності, але напевно чи правильно вважати його різновидом

економічної злочинності. Корупція виступає елементом білокомірцевої злочинності, але спірним є віднесення її до економічної злочинності. При цьому у дослідника залишається достатньо широке поле для суб'єктивного аналізу і, відповідно, віднесення тих чи інших кримінальних правопорушень до категорії економічних [2, с. 103].

На думку О. Кельмана, економічна злочинність – це сукупність умисних корисливих злочинів і осіб, які їх вчинили, у сфері легальної і нелегальної економічної діяльності, головним безпосереднім об'єктом яких є відносини власності і відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання товарів та послуг [3, с. 133]. М. Бучко виокремлює поняття «корисливої економічної злочинності» як системи передбачених кримінальним законом протиправних діянь осіб з використанням наданих можливостей чи посадового становища, вчинених з метою незаконного збагачення, шляхом відмивання активів, одержаних злочинним шляхом, організації нелегальних (злочинних) видів підприємницької та іншої господарської діяльності, розкрадання і вивезення матеріальних цінностей за кордон. Є. Стрельцов зазначає, що економічні злочини включають протиправні діяння, спрямовані на порушення відносин власності та існуючого порядку здійснення господарської діяльності [4, с. 121]. В. Попович під економічною злочинністю розуміє сукупність економічних злочинів, вчинених у сфері цивільного обігу речей, прав, дій за певний період часу з протиправним використанням легітимних технологічно-облікових операцій, фінансово-господарських і цивільно-господарських інструментів, організаційно-регулятивних та контрольно-управлінських прав і повноважень [5, с. 116]. З огляду на викладене вище, варто дати наступне визначення поняттю «економічна злочинність». Це сукупність корисливих злочинів, які вчиняються посадовими особами та іншими працівниками підприємств, установ, організацій протягом певного проміжку часу шляхом зловживання своїми посадовими обов'язками, і безпосереднім об'єктом яких є відносини власності і відносини у сфері виробництва та споживання товарів і послуг.

Ефективність протидії злочинності, зокрема економічної, безпосередньо залежить від отримання повної та достовірної інформації щодо кількісних і якісних показників певного виду злочинів та визначення тенденцій розвитку та поширення досліджуваного феномену. Однією з проблем протидії економічній злочинності в Україні вбачається наявність значних складностей у визначенні її кількісних і якісних показників. Це пов'язано з відсутністю єдиної статистичної звітності щодо вчинених економічних злочинів. Крім того, під час аналізу статистичної інформації й тенденцій поширення економічних злочинів необхідно враховувати той факт, що з 2014 року до офіційної статистики не включаються дані щодо Луганської та Донецької областей та Автономної Республіки Крим [6, с. 112].

Відповідно до Звіту Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, в організаціях за видами економічної діяльності у 2016 році було зареєстровано 47 833 кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах та в організаціях [7], у 2017 році – 52 903 [8], у 2018 році – 58 606 таких правопорушень [9]. Серед них учинених із незаконним використанням бюджетних коштів зареєстровано 2129 у 2016 році, 3049 у 2017 році, 2779 у 2018 році; у сфері приватизації – 35 у 2016 році, 28 у 2017 році, 30 у 2018 році; пов'язаних із земельними правовідносинами – 493 у 2016 році, 613 у 2017 році, 694 у 2018 році; у зовнішньоекономічній діяльності – 44 у 2016 році, 30 у 2017 році, 24 у 2018 році. Таким чином, можна простежити тенденцію до підвищення рівня економічної злочинності у структурі кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях за видами економічної діяльності.

У структурі серед зареєстрованих у 2016 році кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях, найбільшу кількість складають кримінальні правопорушення, вчинені у таких сферах: фінансова та страхова діяльність (10,4 %), оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (14,1 %), державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування (15,1 %) [7]. Серед зареєстрованих у 2017 році та у 2018 році

кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях, найбільшу кількість складають кримінальні правопорушення, учинені у тих самих сферах економічної діяльності, що й у 2016 році, зокрема варто зазначити у відсотковому співвідношенні: у 2017 році державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування складають 20,8 % від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, фінансова та страхова діяльність – 7,9 %, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 15,1 %; у 2018 році сфера державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування складає 17,6 %, фінансової та страхової діяльності – 8 %, оптової та роздрібно торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – 18,8 % [8; 9].

Проаналізувавши і порівнявши статистичні показники 2016-2018 років [7; 8; 9], варто узагальнити, що простежується тенденція до зменшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях у сфері сільського, лісового та рибного господарства (3046 – у 2016 році, 3039 – у 2017 році, 2714 – у 2018 році), однак у той же час простежується тенденція до збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях у наступних сферах: будівництво (3083 – у 2016 році, 3520 – у 2017 році, 3922 – у 2018 році), оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (6757 – у 2016 році, 8008 – у 2017 році, 11035 – у 2018 році), інформація і телекомунікація (3959 – у 2016 році, 5297 – у 2017 році, 6199 – у 2018 році).

Досліджуючи стан і тенденції економічної злочинності в Україні, варто зазначити, що в умовах військового конфлікту на Сході України зростає рівень тінізації економічних відносин. Тіньова діяльність значною мірою залежить від загального стану економіки країни, рівня життя і добробуту населення та обмежень у вигляді встановлених норм і нормативів оподаткування. Негативні наслідки, які спричиняє тіньова економіка, є абсолютно очевидними. Перехід у «тінь» з легального обігу значного обсягу коштів знижує функціональну спроможність кредитно-

фінансової системи, «заморожує» ситуацію з платежами, погіршує інвестиційно-інноваційний клімат у країні, руйнує соціальну інфраструктуру суспільства, створює умови для відпливу капіталу за кордон і сприятливе середовище для зростання організованої злочинності, у тому числі й економічної. Отже, тіньова економіка, обсяги і темпи її зростання впливають на соціально-економічний розвиток будь-якої держави [10, с. 14].

Тінізація економіки безпосередньо на Сході України пов'язана зі збільшенням обсягів контрабанди як з території окремих районів Донецької та Луганської областей, так і у зворотному напрямі, часто з її нелегальним переміщенням територією Російської Федерації. Через порушення Російською Федерацією Мінських домовленостей Україна позбавлена можливості здійснювати митний контроль за окремими ділянками на непідконтрольній території.

Протидія встановленню української юрисдикції над усім кордоном істотно підвищила загрози поширення контрабандних потоків сировини, товарів, історичних та культурних цінностей, зброї тощо. Таким чином, військовий конфлікт на території Донецької та Луганської областей створив сприятливі умови для виробництва контрафактної продукції, незаконного видобутку корисних копалин, збільшення шахрайських схем відшкодування з державного бюджету України [11, с. 185].

Висновки. Економічна злочинність – сукупність корисливих злочинів, які вчиняються посадовими особами та іншими працівниками

підприємств, установ, організацій протягом певного проміжку часу шляхом зловживання своїми посадовими обов'язками, і безпосереднім об'єктом яких є відносини власності і відносини у сфері виробництва та споживання товарів і послуг.

Проведений статистичний аналіз стану економічної злочинності в Україні протягом 2016-2018 років дав змогу простежити тенденцію до підвищення рівня економічної злочинності у структурі кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях за видами економічної діяльності. Це обумовлено, перш за все, існуванням соціально-економічної кризи в нашій державі та військового конфлікту на Сході України.

У структурі серед зареєстрованих у 2016-2018 роках кримінальних правопорушень, вчинених на підприємствах, установах та в організаціях, найбільшу кількість складають кримінальні правопорушення, вчинені у сфері оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів та у сфері державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування. Тенденція до зменшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, учинених на підприємствах, установах та в організаціях простежується у сфері сільського, лісового та рибного господарства.

Список використаних джерел:

1. Пустовіт В. А. Посадова злочинність у сфері земельних відносин: пошук шляхів протидії / В. А. Пустовіт // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2013. – № 1. – С. 137-143.
2. Олашин М. М. Економічна злочинність: причини поширення і шляхи подолання / М. М. Олашин // Європейські перспективи. – 2015. – Вип. 7. – С. 102-106.
3. Кельман О. Г. Економічна злочинність і суміжні з нею поняття / О. Г. Кельман // Проблеми законності. – 2002. – Вип. 55. – С. 133-141.
4. Стрельцов Е. Л. Экономическая преступность в Украине : курс лекций / Е. Л. Стрельцов. – Одесса : АО БАХВА, 1997. – 572 с.
5. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки : монографія / В. М. Попович. – Ірпінь : Академія державної податкової служби України, 2001. – 524 с.
6. Юртаєва К. В. Сучасні тенденції економічної злочинності в Україні / К. В. Юртаєва // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2018. – № 2. – С. 109-119.

7. Звіт Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за грудень 2016 року. Офіційний веб-портал Генеральної прокуратури України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112757&libid=100820&c=&s=print#.

8. Звіт Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за грудень 2017 року. Офіційний веб-портал Генеральної прокуратури України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113285&libid=100820.

9. Звіт Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за грудень 2018 року. Офіційний веб-портал Генеральної прокуратури України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113655&libid=100820.

10. Лисенко М. І. Тіньова економіка та економічні злочини / М. І. Лисенко, Н. Г. Буряченко // Наукові записки : збірник наукових праць. – Кіровоград : КНТУ, 2009. – Вип. 9. – С. 13-17.

11. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2016. – 688 с.

References:

1. V. A. Pustovit, Posadova zlochynnist u sferi zemelnykh vidnosyn: poshuk shliakhiv protydyi / V. A. Pustovit // Borotba z orhanizovanoi zlochynnisti i koruptsiiei (teorii i praktyka). – 2013. – No. 1. – Pp. 137-143.

2. M. M. Olashyn, Ekonomichna zlochynnist: prychny poshyrennia i shliakhy podolannia / M. M. Olashyn // Yevropeiski perspektyvy. – 2015. – Vyp. 7. – Pp. 102-106.

3. O. H. Kelman, Ekonomichna zlochynnist i sumizhni z neiu poniattia / O. H. Kelman // Problemy zakonnosti. – 2002. – Vyp. 55. – Pp. 133-141.

4. E. L. Streltsov, Ekonomycheskaia prestupnost v Ukrayne : kurs lektsyi / E. L. Streltsov. – Odessa : AO BAKhVA, 1997. – 572 p.

5. V. M. Popovych, Ekonomiko-kryminolohichna teoriia detinizatsii ekonomiky : monohrafiia / V. M. Popovych. – Irpin : Akademiia derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy, 2001. – 524 p.

6. K. V. Yurtaieva, Suchasni tendentsii ekonomichnoi zlochynnosti v Ukraini / K. V. Yurtaieva // Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy. – 2018. – No. 2. – Pp. 109-119.

7. Zvit Heneralnoi prokuratury Ukrainy pro kryminalni pravoporushennia, vchyneni na pidpriemstvakh, ustanovakh, orhanizatsiiakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti za hruden 2016 roku. Ofitsiyni veb-portal Heneralnoi prokuratury Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112757&libid=100820&c=&s=print#.

8. Zvit Heneralnoi prokuratury Ukrainy pro kryminalni pravoporushennia, vchyneni na pidpriemstvakh, ustanovakh, orhanizatsiiakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti za hruden 2017 roku. Ofitsiyni veb-portal Heneralnoi prokuratury Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113285&libid=100820.

9. Zvit Heneralnoi prokuratury Ukrainy pro kryminalni pravoporushennia, vchyneni na pidpriemstvakh, ustanovakh, orhanizatsiiakh za vydamy ekonomichnoi diialnosti za hruden 2018 roku. Ofitsiyni veb-portal Heneralnoi prokuratury Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113655&libid=100820.

10. M. I. Lysenko, Tinova ekonomika ta ekonomichni zlochyny / M. I. Lysenko, N. H. Buriachenko // Naukovi zapysky : zbirnyk naukovykh prats. – Kirovohrad : KNTU, 2009. – Vyp. 9. – Pp. 13-17.

11. Analychna dopovid do Shchorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshe Ukrainy v 2016 rotsi”. – K. : Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, 2016. – 688 p.